

RÉGI PESTI KÖNYVKERESKEDŐK.

(Első közlemény.)

Bevezetés.

A könyvkereskedelem a kultúra természetes fokmérője: amilyen irányú a kultúra elterjedése, ugyanolyan fejlődési fokon áll a könyvkereskedelem is. A könyvnyomtatásról nem mondhatjuk el ugyanezt, mert a könyvnyomtatás mecénások áldozatkészségéből is táplálkozhatik a nélkül, hogy nagyobb arányú kultúrát követelne. ezzel szemben a könyvkereskedelem csupán ott tud megállani, ahol könyvfogyasztás s ennek előfeltételeként kultúra van. Sőt a könyvkereskedelem annyira kapcsolatos a kultúrával, hogy a könyvkereskedelem jellege mindenkor a kultúrigényekhez igazodik. Ha tehát nemzeti kultúránk fejlődési irányait óhajtjuk megállapítani, nem szabad mellőznünk a magyarországi könyvkereskedelmet, mert itt találjuk meg a legbiztosabb támpontokat, amelyek nyomra vezetnek.

A magyarországi török hódoltság terjedésének egyik következménye volt, hogy a magyarországi kultúrélet nyugat felé tolódott el s csak mikor a török hódoltság nyomai lassankint elenyésztek, tért vissza fokról-fokra az ország központjába. A XVIII. század nagyobb felében még Pozsony és Nayszombat vezetőszeretpet töltenek be a magyarországi kultúrélet terén s az ország természetes központja, Pest csupán a XVIII. század végén kezd feléjük közeledni. Ezt a legjobban a könyvkereskedelem állapotával tudjuk igazolni, mert Pozsonynak már virágzó könyvkereskedeleme volt, amikor Pesten még a könyvkötők uralkodtak e téren. A XVIII. század utolsó évtizedeiben jelenik meg a hivatásos könyvkereskedelem Pesten s lépésről-lépésre erősödik a múlt század negyvenes éveiiig, amikor is a pesti könyvkereskedelem az ország könyvkereskedelmének élére emelkedett.

Az 1686. után megindult kulturális kibontakozást tehát csupán akkor lehetne teljes egészében feltárni, ha Pozsony és Nagyszombat könyvkereskedelmével kezdve rajzolnók meg a pesti könyvkereskedelem fejlődését. Ehhez nincs megfelelő levéltári anyagunk, mert ha SENNOWITZ Adolf módszere szerint bibliografiai adatok alapján kísérelnők meg e feladat megoldását,¹ akkor nem jutnánk el a kívánt eredményhez. SENNOWITZ módszerével tudniillik csupán a könyvkereskedők könyvkiadói tevékenységét lehet megrajzolni s ez csupán részletkérdés, a melyet nézetem szerint nem is szabad csupán a könyvkereskedőkkel kapcsolatosan vizsgálni, mert a könyvnyomtatók a könyvkereskedőknél több könyvet adtak ki s így a magyar könyvkiadás történetének megírásánál a könyvkereskedők és könyvnyomtatók működése együttesen vizsgálandó.

Nem tartjuk indokoltnak SENNOWITZ azon elméletét sem, mely az 1831. évet a magyar könyvkereskedelem számára határozástendőül állítja fel azért, mert akkor indult meg a német könyvkereskedők hivatalos lapja, a *Börsenblatt*, melyben hiányos adatokat lehet találni a magyar könyvkereskedelemtől is. Ezzel véleményünk szerint egyáltalán nincs indokolva e korszak kettéosztása, a mely joggal nevezhető a szabadalmak korszakának, a mikor is engedély nélkül sem könyvnyomdát, sem könyvkereskedést alapítani nem lehetett, tehát a fejlődésnek mesterséges akadályai voltak.

Ez alapon mi a Pesten keletkezett könyvkereskedések fejlődéstörténetét egészen 1848-ig törekedtünk vázolni s vizsgálatunkat levéltári adatok alapján végeztük el. Ezzel szemben SENNOWITZ már idézett művében kizárólag a bibliografiai adatokra támaszkodott, a munka eredményeképen nem a könyvkereskedés, hanem a könyvkiadás történetét adta. Budára azért nem terjesztettük ki vizsgálatainkat, mert a pesti könyvkereskedelemmel szemben a budai olyan jelentéktelen volt, hogy sok vidéki város fölötte állott (Pozsony, Debrecen) s minden budai kereskedőnek az volt a

¹ A budai és pesti könyvkereskedelm a múlt század második felétől 1831-ig. Corvina XIX. (1896.) évf. 175. kk. II.).

törekvése, hogy Pestre helyezze át üzletét, mert itt nagyobbak voltak az érvényesülési lehetőségek.

A magyarországi könyvkereskedelemnek kezdettől fogva az a jellegzetes tulajdonsága, hogy nem magyar. Könyvkereskedőink idegenből vándoroltak be s idegen, túlnyomóan német nyelvű könyveket szállítottak. Megállapítja ezt már VITKOVICS Mihály «A magyar könyvnek terjesztéséről» írott cikkében, mely a *Tudományos gyűjtemény* 1821. évfolyamában jelent meg. (VITKOVICS Mihály prózai művei 211. s. kk.) Ezt a megállapítást bőségesen indokolják azok az adatok, melyeket a pesti könyvkereskedelem multjából a következőkben felsorolunk. A magyarországi könyvkereskedelem tehát idegen, nevezetesen német kultúrát képviselt a XVIII. század második és a XIX. század első felében s hogy csaknem egy egész évszázadon át fenn tudta magát tartani, annak okát a német kultúra fölényében kell keresnünk. A nemesség és papság latinus kultúráját az ébredő nemzeti kultúrák háttérbe szorították s a városi polgárság megerősödése városaink nemzetiségi viszonyai következtében a német kultúrát vitte előre, amely Mária Terézia és II. József uralkodása alatt a nemesség körében is elterjedt. Ennek eredménye volt, hogy német könyvekkel nagy forgalmat lehetett elérni Magyarországon s a német könyvkereskedők igyekeztek ez előnyt a maguk javára kihasználni oly módon, hogy ideköltöztek s virágzó könyvkereskedéseket alapítottak.

VITKOVICS Mihály is elismeri idézett cikkében, hogy «nincsenek magyar könyveink»; ennek okát azonban nem abban találja meg, hogy németek vásároltak könyveket, hanem a magyar olvasóközönség kedvezőtlen elhelyezkedésében. Azt írja ugyanis, hogy a magyar olvasóközönség «mezővároskákban, de leginkább a falukban» lakik, s itt legjobb esetben a könyvkötők foglalkoznak könyvárusítással, ezek pedig «többnyire ájtatos és iskolai könyvekkel s kalendáriumokkal tudnak bajlódni». Abban valósággal igaza volt, hogy a könyvkötők figyelme túlnyomóan a nevezett tárgykörre irányult; de sajnálattal kell ezzel szemben megállapítanunk, hogy még a könyvkötők is vásárolták a német könyveket s ugyanazon mederben haladtak, mint a városi könyvkereskedők.

Érdekes VITKOVICS Mihálynak a magyar irodalom sikeresebb terjesztésére felvetett azon terve, hogy a magyar könyvek terjesztésére a vármegyei levéltárnokok lennének felkérendőek, akik a vármegyei gyűlések alkalmával a magyar nemesség, papság és ifjúság körében terjeszthetnék azokat. Figyelemreméltó végül VITKOVICS azon megállapítása, hogy Pozsonyban és Pesten egyaránt 4—4 könyvkereskedő volt 1821-ben; akkor tehát Pozsony egyenlő erős versenytársa még Pestnek a könyvkereskedelem terén s csupán 1821. után következett be az eltolódás Pest javára.

Lényegében ugyanaz volt a helyzet 1848-ban is, mert a század elején Pesten megtelepedett idegen származású könyvkereskedők a kezükben tartották a könyvpiacot s a német könyvkereskedelemmel fennálló összeköttetésük egyáltalán nem gyengült. Pedig a magyar tudományos akadémia már második évtizede működött akkor s EGGENBERGER József és fia «pesti magyar tudós akadémiai könyvtárosok»-nak nevezték magukat 1845. évi könyvjegyzékükön, amely címre mint az akadémiai kiadványok főbizományosai tartottak számot.

Kétségtelen, hogy a magyar kiadványok száma ez időben lényegesen nagyobb volt már, de az egyetlen Emich Gusztáv kivételével a többi pesti könyvkereskedő még mindig a német könyvekre helyezte üzlete súlypontját. Kiviláglik ez MAGYAR Mihály tudós pesti könyvtárosnak «A magyar könyvkereskedés és irodalom ügyében» című cikksorozatából, mely a *Pesti Divatlap* 1848. évfolyamában jelent meg. Azt írja ugyanis, hogy «Magyarhonban csaknem mindenütt merő német könyvtárosok vannak», akik hirdetik ugyan a «magyar és német» könyvtáros címet, mindazonáltal csaknem kizárólag az utóbbira fordítják figyelmüket. Ebből azon következtetést vonja le, hogy Magyarországon még mindig nincs magyar könyvkereskedés, hanem «idegen könyvkereskedésekben magyar könyvek is árusítatnak» (id. h. 257. l.).

Ezt a szomorú valóságot bőségesen igazolják azok az adatok, melyek a pesti könyvkereskedők származására és életpályájára vonatkoznak. A német irodalomnak olyan nagy volt a befolyása a magyar kultúrára, hogy még a magyar irodalom klasszikus

termékeit is érdemes volt németre lefordítani. Mert legyünk azzal tisztában, hogy az első ilyen fordítások nem a németországi olvasóközönség számára készültek, hanem a magyarországi német olvasóközönség igényeinek kielégítésére voltak szánva. HARTLEBEN Konrád Rudolf p. o. úgy látta, hogy JÓSIKA Miklós regényei csupán onnan kezdve örvendtek nagyobb keresletnek, amikor német fordításban is megjelentek.¹ Ezt pedig egyébbel indokolni nem lehet, mint a német olvasóközönség nagyobb vásárlókedvével s a magyar olvasóközönség indifferenzizmusával a könyvekkel szemben.

Az összes magyarországi könyvkereskedők számát MAGYAR Mihály 1848-ban Pesten kívül 54-re teszi, de azok között sok volt a könyvárusítással foglalkozó könyvkötő, akik műveltségük szerint közelebb állottak a néphez s ennek következtében a népies irodalom terjesztésére helyezték üzletük súlypontját. Ilyen körülmények között az irodalmi színvonalon álló sajtótermékek terjesztése nehezen ment s nem lehet csodálkozni azon, hogy a kulturális színvonal nagyobb arányú emelkedése csupán akkor következett be, amikor városaink megmagyarosodtak s a városi polgárság is magyar könyveket kezdett olvasni.

A könyvkereskedések számának emelkedése a céhszervezet fennállása idejében nem tartott lépést a lakosság számának és kultúrájának emelkedésével, mert a fennálló könyvkereskedések kiváltságos állását könnyű volt az új versenytársakkal szemben megvédelmezni. Fényesen igazoljuk ezt a pesti könyvkereskedelem történetéből merített példákkal, amelyek csaknem minden egyes új könyvkereskedő megtelepedésénél megismétlődnek. Sőt a megtelepedés ténye nem is biztosította minden egyes esetben az új könyvkereskedő boldogulását, mert a régiek azután is harcban állottak az új versenytársakkal s nem adtak nekik bizományi könyveket, hogy ily módon a vásárlóközönséget a maguk számára biztosítsák.² Hozzá elég szűkös keresetforrás is

¹ WIESNER: *Der ungarische Buchhandel* 10. l.

² MAGYAR Mihály id. h. 262. l.

volt a könyvkereskedés, mert a könyvnek szabott ára volt, amelytől eltérni már azért sem volt tanácsos, mert a vásárlóközönség ragaszkodott a megszabott árakhoz s az áráktól eltérő könyvkereskedéseket elkerülte. A könyvkereskedők tehát a kiadók által engedélyezett százalékokra voltak utalva, abból kellett fedezniök üzleti költségeiket s abból kellett megélniök. Ennek következtében mindegyik könyvkereskedő maga is igyekezett könyveket kiadni, e téren azonban csupán akkor boldogult, ha tőkével rendelkezett s kiadványai megválogatásában szerencséje volt. Ez azonban nem mindig sikerült, s ennek eredménye volt az a sok csőd, amellyel a könyvkereskedelem terén találkozunk.

A kiadói üzlet fellendülésének egyik nagy akadálya volt a nyomdák számának korlátozottsága, ami a céhrendszer eredménye volt. MAGYAR Mihály írja, hogy Pesten 1848-ban ugyanannyi nyomda volt, mint tíz esztendővel azelőtt, pedig a lakosság száma ugyanazon idő alatt 36.000-ről 150.000-re emelkedett s az irodalmi termelés is lényegesen nagyobb volt (id. h. 323. l.). Magyarországon összesen 41 nyomda működött s így 357.000 lakosra esett egy nyomda, holott ugyanakkor Szászországban 36.000 lakosra esett egy. A nyomdák számának megkötöttsége eredményezte, hogy a nyomdaárak magasak voltak s nem találtunk rá esetet, hogy valamelyik nyomdatulajdonos tönkrement volna. Ilyen körülmények között természetes volt azon törekvés, hogy a könyvkiadással foglalkozó könyvkereskedők nyomdákat törekedtek szerezni, amint azt HECKENAST és EMICH eseteiből láthatjuk.

Irodalmunk igazi kibontakozása s kulturánk nagyobb arányú fellendülése tehát csupán akkor következhetett be, mikor a nyomdaipar és könyvkereskedelem felszabadultak a céhrendszer bilincsei alól. Vagyis a céhrendszer megszüntetése nem csupán gazdasági téren teremtett változást, hanem a kulturális élet kibontakozása is azzal függött össze. Megszoktuk, hogy a könyvkereskedelem és a könyvnyomtatás legfőbb akadályául a cenzurát jelöljük meg, pedig az csupán egyik láncszeme volt azon bilincsnek, mely kulturális életünket megkötötte, a többi láncszem a céhrendszerből fakadt.

I.

Müller Jakob.

(1752—1775.)

Pest város első hivatásos könyvkereskedői a könyvkötők voltak, a könyvnyomtatók is foglalkoztak ugyan könyvárusítással, azonban csupán a saját nyomdatermékeiket hozták piacra, a könyvkötők ellenben különböző könyvnyomdákban készült könyvek árusításával foglalkoztak.¹

Kezdetben a házaló képkereskedők voltak legerősebb versenytársaik, de ezekkel mint helybeli polgárok könnyen boldogultak. MUHRPÜCKL József könyvkötő panaszára a pestvárosi tanács már 1721 szeptember 19-én elrendelte, hogy a házaló képkereskedők (die hausirenden Bilder-Krammer) csupán országos vásárokon árusíthatnak naptárakat és könyveket. Utóbb kezdtek Pesten a könyvkereskedők is megtelepedni, amit megakadályozni nem állott módjukban, de legalább a saját megélhetésüket törekedtek biztosítani. Amikor ugyanis az első pesti könyvkereskedő (Buchführer), a kölni származású MAUS Gellért megtelepedési engedélyért folyamodott, a könyvkötők nevében CHOR József és PÉCSY András tiltakoztak az ellen, hogy kötött könyvekkel is kereskedhessék. A pestvárosi tanács ezért 1748 szeptember 6-án csupán azon feltétel alatt engedte meg neki a megtelepedést, ha az új könyveket a pesti könyvkötőknél kötteti be, régi könyvekkel azonban szabadon kereskedhetik.²

Abban a korszakban, mikor a könyvkereskedelem még a könyvkötők kezében volt, elsősorban a vásárokon történt a könyvárusítás. Ezért folyamodtak 1755 április 22-én a pesti könyvkötők a tanácshoz, hogy megfelelő vásárhelyet jelöljön ki számukra. A tanács úgy intézkedett, hogy az összes könyvkötők ugyanazon a helyen árusítsanak, mert véleménye szerint ez esetben nem érhette őket sérelem, t. i., hogy egyik jobb, a másik rosszabb

¹ CHOR József pesti könyvkötő 1749 január 24-én 80 frt 20 kr.-ral tartozott NOTTENSTEIN Veronika budai könyvnyomtatónak.

² Pesti tanácsi jegyzőkönyv.

helyet kapjon. Ez a gyakorlat akkor sem szűnt meg, amikor a könyvkereskedés már a hivatásos könyvkereskedők kezébe ment át, mert KÖPFF György pesti könyvkereskedő 1782 július 22-én azt kérte a tanácstól, hogy vásári bódéját a Váci-utcában állíthassa fel, amit mint pesti polgár el is ért. El lehet képzelni, hogy ilyen viszonyok között milyen könyvek képezhették a kereskedelem legfőbb tárgyát. Mindenesetre elsősorban imádságos könyveket és egyéb ájtatos munkákat árusítottak, ami a vásári nép között könnyebben elkelt. A könyvkereskedelem másik fontos tárgya, a tankönyvek, ritkábban képezhették vásári forgalom tárgyát, azoknak vásárokon kívül is állandóan megvolt a vevőközönségük. Az elmondottakat igazolhatjuk MÜLLER Jakab pesti könyvkötő könyvállományával, melynek leltárát 1775-ben történt elhunytá után vették fel.¹

MÜLLER Jakab győri származású volt s a könyvkötői jogot az 1752 június 15-iki tanácsülési jegyzőkönyv szerint Pécsy András özvegyétől vette meg. Először WIND Magdolnával kötött házasságot s e házasságból négy gyermeke született, t. i. Gellért, Jakab, Magdolna és Antal. Első felesége halála után 1763 április 14-én újabb házasságra lépett ZABROVSKY Magdolnával s e házasságból ismét hét gyermeke született, t. i. József, Teréz Erzsébet, Anna, Vince, Ferenc és Katalin. Gyermekei közül ketten is folytatták az apa mesterségét, nevezetesen Gellért, aki 1776 január 14-én anyai örökrésze kiadása tárgyában keresetet indított, és Antal, aki az 1792 november 26-iki összeírás szerint a Sebestyéntéren gyakorolta mesterségét.²

MÜLLER Jakab 1775 november 27-én halt meg, amikor is legfiatalabb gyermeke még csak hat hetes volt. A hagyatéki leltár szerint készpénze egyáltalán nem maradt, maradt azonban két háza, egyik az Ujvilág-utcában (384. sz.) 1525 frt értékben s a másik a külvárosban (547. sz.) 416 frt 50 kr. értékben. A belvárosi házat 1767-ben vette BLUTMACHER Józseftől s az első házasságból visszamaradt gyermekek kielégítésére el kellett adni. A külvárosi

¹ Pesti levtár. Inventaria a. 1178.

² Pesti levtár. Int. am. 4972.

házat 1774-ben vette MAYER Józseftől s ez tovább is a család kezén maradt.

MÜLLER Jakab hagyatékában jelentős mennyiségű könyv maradt, ami arra mutat, hogy könyvkötésen kívül könyvkereskedéssel is foglalkozott. E mellett tanuskodhatik különben az 1773 április 23-iki tisztújítás is, amikor MÜLLER Jakabot mint könyvkereskedőt (bibliopola) a választott polgárok sorába jelölték. A könyvkötés és könyvkereskedés közötti határvonalak ez időben még nem voltak szigorúan megvonva, mert p. o. MAUS Gellért, aki mint könyvkereskedő kezdte meg pályafutását, a halotti anyakönyvben 1778 december 3-án könyvkötőnek (bibliopagus) van megjelölve.

MÜLLER Jakabot MAUS Gellért példája indíthatta a könyvkereskedésre, mert benső barátságban élt vele, mindkét házassága alkalmával MAUS volt a tanuja s róla nevezte el legidősebb fiát Gellértnek. A MÜLLER Jakab által megalapított könyvkereskedés azonban nem maradt fenn, mert a könyvkészletet halála után eladták.

A MÜLLER Jakab hagyatékában talált könyvek a következők voltak:

I. Fűzött könyvek.

78 db Tägliche Andachtsübungen à 18 kr. = 23 frt 24.

SCHREGER: Reiss-Büchl = 10 kr.

3 db Officium Rakoczianum à 15 kr. = 45 kr.

KEMPIS Tamás magyarul = 10 kr.

9 db református imakönyv à 30 kr. = 4 frt 30.

5 db Liliom kertetske à 12 kr. = 1 frt.

4 db Fortuna, azaz szerentsének kereke à 12 kr. = 48 kr.

Himmel Schlüssel (imakönyv) = 15 kr.

6 db Rózsás kert (imakönyv) à 18 kr. = 1 frt 48.

Evangelium = 30 kr.

BREAN: Teutsches Andachts-Buch = 24 kr.

BODO: Jurisprudentia criminalis = 1 frt.

8 db MARLIANUS: Theatrum politicum à 20 kr. = 2 frt 40.

KÉRI: Imperatores orientis = 45 kr.

8 db tót énekes könyv à 12 kr. = 1 frt 36.

6 db tót énekes könyv à 9 kr. = 54 kr.

- Orbis pictus = 40 kr.
 Rózsás kert 8° = 15 kr.
 10 db német misekönyvecske à 3 kr. = 30 kr.
 3 db GYÖNGVÖSI: Chariclia à 12 kr. = 36 kr.
 3 db Jó nap (imakönyv) à 9 kr. — 27 kr.
 10 db Dialogus royal à 12 kr. = 2 frt.
 50 db Fundamenta (linguae Hungaricae) à 1 kr. = 50 kr.
 830 db református ábécés könyv leányok számára. 100 db à 1 frt. =
 8 frt 30.
 12 db tót nyelvű lutheranus katekizmus à 1½ kr. = 18 kr.
 2 db tótnyelvű lutheranus imakönyv à 5 kr. = 10 kr.
 1½ rizsma vörös fedőpapír à 36 kr. = 54 kr.
 Karmazsin bőr = 3 frt.
 5 köteg fehér báránybőr à 6 frt = 30 frt.
 1 csomag színes papír = 5 frt.
 bőrhulladékok = 30 kr.
 2 db ROLLIN Károly: Gyermek fizikája à 5 kr. = 10 kr.
 2 db CSAFÓ: Új füves és virágos magyar kert à 30 kr. = 1 frt.
 4 db HORÁNYI: (Propositiones logicae) à 7 kr. = 28 kr.
 2 db Königl. Halsziede (imakönyv) à 30 kr. = 1 frt.
 9 db Opusculum (orthographicum) à 3 kr. = 27 kr.
 30 db német nyelvű katolikus ábécés könyv fiúk számára
 à 1½ kr. = 45 kr.
 25 db különféle imakönyv à 9 kr. = 3 frt 40.
 8 db SEELENWECKER (imakönyv) à 9 kr. = 1 frt 12.
 100 db ábécés könyv = 1 frt.
 3 db Gertrudis és Mechtildis (imakönyv) à 9 kr. = 27 kr.
 8 db Schreibbüchl à 6 kr. = 48 kr.
 PRAY (Annales veteres Hunnorum) = 10 frt.

II. Kötött könyvek.

- 4 db MARLIANUS: Theatrum politicum à 25 kr. = 1 frt. 40.
 SCHWANDTNER: Scriptores rerum Hungaricarum = 2 frt 45.
 2 db Trója veszedelme à 1 frt = 2 frt.
 Rituale Strigoniense = 1 frt 45.
 2 db LIPSIVS Justus: De conscientia = 30 kr.
 5 db Rhetorica à 36 kr. = 3 frt.
 LÖNIG Keresztély: Titularbuch = 24 kr.

- Specimen jurisprudentiae eccl. Hungaricae P. I. = 1 frt 30.
 Grammatica, amely igaz nyelvmesternek neveztetik = 17 kr.
 MISSALE S. Francisci = 5 frt.
 LEBEN Christi = 2 frt.
 3 db magyar nyelvű Officium Rakocianum tokkal à 1 frt 30 =
 4 frt 30.
 2 db Geistliches Vergissmeinnicht à 30 kr. = 1 frt.
 3 db Andachts-Übungen à 30 kr. = 1 frt 30.
 2 db Lelki fegyver tokkal à 1 frt 15 = 2 frt 30.
 3 db Andachts-Übungen tokkal à 1 frt 15 = 3 frt 45.
 Weltliche Leiden = 1 frt 15.
 Andachts-Übung in 12° = 51 kr.
 5 db tót nyelvű énekeskönyv à 24 kr. = 2 frt.
 4 db Lelki fegyver à 30 kr. = 2 frt.
 Rózsás kert (imakönyv) tokkal = 1 frt 15.
 10 db Andachtsübungen in 12° à 34 kr. = 5 frt 40.
 3 db Mennyei arany kults à 30 kr. = 1 frt 30.
 4 db Quotidiana pietatis exercitia à 1 frt = 4 frt.
 10 db Kleine Baumgärtel (imakönyv) à 31 kr. = 3 frt 30.
 3 db Mennyei arany kults à 24 kr. = 1 frt 12.
 20 db Opusculum (orthographicum) à 6 kr. = 2 frt.
 59 db külömbözö imakönyv à 9 kr. = 8 frt 51.
 6 db Utitárs (imakönyv) à 7 kr. = 42 kr.
 3 db Gertrudis és Mechtildis (imakönyv) à 30 kr. = 1 frt 30.
 6 db tót nyelvű imakönyv à 18 kr. = 1 frt 48.
 32 db Lelki kints (imakönyv) à 8 kr. = 6 frt 16.
 7 db Principia vitae christiannae à 12 kr. = 1 frt 24.
 26 db külömbözö katekizmus à 7 kr. = 3 frt 02 kr.
 9 db német katekizmus à 4 kr. = 36 kr.
 36 db Szent Historia à 2 kr. = 1 frt, 12.
 52 db külömbözö abécés könyv à 4 kr. = 3 frt 28.
 1 db Register = 2 frt.
 WAGNER: Phrasaeologiae latinae corpus = 30 kr.
 Vita Sancti Stephani = 15 kr.
 Heineccius: Antiquitatum Romanarum = 20 kr.
 Granatapfel: Medicin- und Kochbuch = 1 frt 45.
 BAUMEISTER: (Elementa philosophiae) = 20 kr.
 SAJNOVICS: Demonstratio Ungarorum et Laponum = 24 kr.
 Magyar Könyvszemle. 1926. I.—II. füzet.

- Caraccioli = 15 kr.
 SZOKOLÓCZY: Tribunal ecclesiasticum = 36 kr.
 Praxis seu forma processualis = 12 kr.
 BAUMEISTER: Philosophia rationalis = 30 kr.
 SCHWARTZENFELS: Epistolae = 20 kr.
 2 db Ciceronis epistolae à 45 kr. = 1 frt 30.
 CELLARIUS: Breviarium antiquitatum Romanarum = 30 kr.
 GINTER: Chorus Israël = 1 frt 15.
 TROSTBRUNN: (imakönyv) = 24 kr.
 PICHLER: Compendium = 48 kr.
 PICHLER: Ius canonicum = 1 frt 15.
 2 db Hármás historia = 2 frt 30.
 3 db HÜBNER: Historia sacra = 1 frt 30.
 4 db HORÁNYI: (Propositiones logicae) à 15 kr. = 1 frt.
 4 db Breviarium Romanum = 10 frt.
 PRAY: Supplementum ad annales = 15 kr.
 BAUMEISTER: Exercitationes = 24 kr.
 VALLENSIS jogi kézikönyve = 45 kr.
 PÉTERFFY: Sacra concilia 2 k. = 3 frt.
 PALMA: Notitia rerum Hungaricarum 3 k. = 2 frt 25.
 WIGAND: Tribunal = 20 kr.
 Bilfingerius = 24 kr.
 BEL: Compendium Hungariae = 30 kr.
 MARLIANUS: Theatrum politicum = 25 kr.
 Menstrua Sanctorum = 30 kr.
 Briefe zur Bildung des Geschmacks = 51 kr.
 LANNIODUS Britannicus = 51 kr.
 SCHREYER: Studiosus Jovialis = 45 kr.
 Von Verbrechen und Strafen = 20 kr.
 2 db Peplier: Grammaire à 36 kr. = 1 frt 12.
 CICERONIS orationes = 1 frt.
 SCHRARIDIUS: Lexicon = 45 kr.
 Acta publica oder Sammlung aller Staatsschriften = 2 frt.
 Tractatus rerum moralium in Pannonia = 18 kr.
 Beschreibung von Königreich Ungarn = 24 kr.
 KEMPIS Tamás német nyelven = 10 kr.
 16 db Finger-Kalender = 45 kr.
 Officium hebdomadae sanctae = 51 kr.

- 300 db abécés könyv = 3 frt.
 Principium = 18 kr.
 Magyar énekes könyv = 51 kr.
 2 db Liliom kert (imakönyv) à 30 kr. = 1 frt.
 3 db tót nyelvű imakönyv à 30 kr. = 1 frt 30.
 2 db Kern aller Gebeten à 36 kr. = 1 frt 12.
 Lelki kints (imakönyv) = 15 kr.
 Curtius RUFUS = 24 kr.
 Historia universa = 17 kr.
 3 mázsa makulatura papir = 4 frt 30.
 GOTTSCHED: Kern der teutschen Sprache = 20 kr.

III. Nem értékesíthető könyvek.

- Vita Sanctae Elisabeth = 1 frt 15.
 PEPLIER: Grammaire = 51 kr.
 Monita politico-moralia = 20 kr.
 Christ Nacht-Metten = 20 kr.
 Joannis a Jesu: Utriusque legis thesaurus = 45 kr.
 Adorna: Abhandlung vom Fegfeuer = 12 kr.
 Epistolae Joannes RAVESI = 10 kr.
 KÖRNER Joannes: (Politique chrétienne) = 24 kr.
 THURÓCZI Ladislaus = 1 frt 15.
 Dionisius Chartusianus = 30 kr.
 HENTSCHUIS: Philosophia mathematica = 45 kr.
 LOSONTZI: Artis poeticae subsidium = 20 kr.
 2 db Pray: Dissertatio de S. Ladislao = 2 kr.
 PRAY: Dissertatio de Salomone = 45 kr.
 RAYMUND: Biblische Geschichte = 1 frt.
 PINAMONTI: Christianus in solitudine = 1 frt.
 2 db HANAPIUS: Exempla biblica = 48 kr.
 HAMM: Meditationes = 45 kr.
 FLORES bibliae = 30 kr.
 ROUSSEAU prédikációk = 1 frt.
 CELLARIUS: Latinitatis liber memorialis = 30 kr.
 Paschaschier auf Reisen = 1 frt.
 FLEURY: Dissertationes ecclesiasticae = 2 frt.
 RAPPIN: Glauben = 36 kr.
 FERRARIUS: De rebus gestis Eugenii = 15 kr.

2 db Sebastianus CASTELLIO = 24 kr.

VIDEBURG: Systema theoreticum = 12 kr.

LÖHRER: Innerlicher Christ = 15 kr.

KLAUS: Catechetica 2 k. = 2 frt.

RAMMLER: Einleitung in die schöne Wissenschaften = 2 frt 30.

Tractatus de novitatibus = 12 kr.

Franciscus SALESIUS = 12 kr.

Ha a leltárban felsorolt munkákon végigtekintünk, mindenekelőtt az ötlük a szemünkbe, hogy a könyvek túlnyomó részben kötött állapotban maradtak fenn. Ezt az örökhagyó mestersége indokolta, ki a könyveket fűzött állapotban vásárolta a könyvnyomtatónál s kötött állapotban adta el.

Tárgyuk szerint elsősorban imakönyveket és tankönyveket tartott raktáron, mert azokat jobban keresték. Különösen ábécés könyvekből volt nagy készlete s azoknál a leltár szerint a kötés jóval nagyobb értéket képviselt a nyomtatott munkánál. Imakönyvekből is sokat és sokfélét tartott raktáron, mert ezek kötött állapotban kerültek forgalomba s a vevő mindig nagy súlyt helyezett a kötés minőségére. Népies munkákat és kalendáriumokat egyáltalán nem tartott, mert ezeket nem kellett bekötni. Voltak tudományos könyvei is (BÉL. PRAY, PÉTERFFY, SCHWANDTNER stb.), de ezekből csak 1—1 példányt tartott raktáron.

A hagyatékban talált könyvek túlnyomó része magyarországi sajtótermék volt, tehát magyarországi könyvnyomtatóktól szerezte be azokat. Külföldi munka csak elvétve akad közöttük s ezek is inkább használt állapotban kerülhettek hozzá.

Különösen a pozsonyi LANDERER nyomdával állhatott élenk üzleti összeköttetésben, mert LANDERER Mihály 1775 december 2-iki számlája szerint 941 frt régi tartozása volt nála s ezenkívül több újabban szállított könyv vételárával is tartozott.

E könyvek a következők voltak:

1 PÁRIZ PÁPAY = 2 frt 18.

2 WERBÓCZY = 1 frt 18.

1 Officium Rakoczianum 12° = 18 kr.

1 KEMÉNY János = 8 kr.

- 2 Kártigám = 1 frt 30.
 1 Articuli diaetales = 1 frt 15.
 3 Emmanuelis rhetorica = 1 frt 24.
 3 Emmanuelis syntaxis = 1 frt 18.
 6 Principia = 3 frt 12.
 2 Officium Rakoczianum 8° = 1 frt.
 6 Lutheranus Canisius = 18 kr.
 2 WERBÖCZY = 1 frt 18 kr.
 6 Officium Rakoczianum 12° = 1 frt 18.
 2 Meliboeus = 48 kr.
 6 Principia = 3 frt 12.
 1 magyar biblia = 4 frt 30
 1 Huszti: Jurisprudentia = 2 frt 16.
 1 Synonima = 1 frt 27.
 2 Synonima = 2 frt 54.
 1 Szegedi: Tyrocinium = 48 kr.

Mínthogy e könyvek túlnyomó részét már nem találhatjuk meg a hagyatéki leltárban, arra kell következtetnünk, hogy ezeket nem raktára, hanem megrendelői számára hozatta meg. Erre enged következtetni az is, hogy a könyvekből csupán egyes példányokat rendelt, ami egyes megrendelőnek felelt meg.

Az elmondottakból képet alkothatunk magunknak arról, hogy milyenek voltak a pesti könyvkereskedési viszonyok abban az időben, mikor még kezdetleges volt a kultúra s a vásárokon összpontosult a könyvforgalom. Ha a város kulturája nagyobb lendületet vett volna, akkor ebből a primitív könyvkereskedésből épen úgy modern könyvkereskedés lett volna, amint azt a hollandi Elzevireknél láthatjuk. Mínthogy azonban ehhez az előfeltételek hiányzottak, ez a primitív könyvkereskedés az alapító halálával egészen elsovadt s MÜLLER Jakab fiai már inkább a könyvkötésre helyezték üzletük súlypontját. Bizonyítható ez az 1777 január 4-én elhalt MÜLLER Gellért hagyatéki leltárával,¹ melyben csupán ábécés könyveket találunk nagyobb számmal (400 A B C-Büchl à 6 f. 40 = 26 f. 20), de néhány imakönyvtől eltekintve, más könyv alig volt benne.

GÁRDONYI ALBERT.

¹ Pesti levtár. Inventaria a. 1270.